

4. Доповідь Уповноваженого Президента з прав дітей Миколи Кулеби. Укрінформ: веб-сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2464791-usinovlenimi-mozut-buti-ne-bilse-5-vihovanciv-internativ-kuleba.html>.

5. Захист сім'ї та дітей. Міністерство соціальної політики України : веб-сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/news/19144.html>.

6. Положення про інклюзивно-ресурсний центр: Постанова КМУ від 12.07.2017 № 545. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>.

7. Порядок зарахування дітей на цілодобове перебування до закладів незалежно від типу, форми власності та підпорядкування: Постанова КМУ від 1.06.2020 № 586. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-2020-%D0%BF#Text>.

8. Про затвердження плану заходів з реалізації II етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки: Розпорядження КМУ 1.06.2020 № 703-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703-2020-%D1%80#Text>.

9. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу: Розпорядження КМУ від 9.08.2017 р. № 526-р. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80#Text>.

Данко Юлія Миколаївна

магістрантка спеціальності 016 Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

Будянський Дмитро Васильович

кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто проблему формування риторичної культури майбутніх працівників закладів інклюзивної освіти в процесі навчання у вищій школі. Представлено сутність і структуру риторичної культури корекційного педагога. Запропоновано шляхи вдосконалення комунікативно-риторичної підготовки корекційних педагогів у закладах вищої освіти: практично-орієнтоване вивчення «Риторики» та «Основ акторської майстерності», використання в навчальному процесі інформаційних технологій, позанавчальна діяльність.

Ключові слова: інклюзивна освіта, культура мовлення, риторична культура, оратор, публічний виступ.

Danko Yuliia Mykolaivna

Master's student majoring in 016 Special Education
(Oligophrenopedagogy. Speech Therapy)
Sumy State Pedagogical AS Makarenko University

Budianskyi Dmytro Vasylovych

PhD of Pedagogical sciences, Associate Professor

FORMATION OF RHETORIC CULTURE OF FUTURE EMPLOYEES OF INCLUSIVE EDUCATION INSTITUTIONS

The problem of formation of the future inclusive education institutions employees' rhetorical culture in the process of higher education is considered in the article. The essence and structure of the correctional teacher's rhetorical culture are presented. Ways to improve the communicative and rhetorical preparation of correctional teachers in higher education institutions are proposed. Among such ways are practice-oriented study of "Rhetoric" and "Fundamentals of acting", the use of information technologies in the educational process, extracurricular activities.

Key words: inclusive education, speech culture, rhetorical culture, speaker, public speech.

Постановка проблеми. У сучасному світі інклюзія є одним із дієвих чинників, який сприяє покращенню життя суспільства, реалізації прав громадян на якісну і доступну освіту, соціальній адаптації та повноцінній інтеграції в суспільство людей з особливими потребами.

Інклюзивна освіта (лат. include – залучати, включати в себе) – важливий напрямок освітнього процесу, орієнтований на формування умов доступності освіти для всіх, в тому числі для дітей з інвалідністю [3]. Інклюзивна освіта визнає, що всі діти – індивідууми, які мають різні можливості та потреби в навчанні [2].

Основне завдання інклюзивної освіти – розробка нових підходів до навчання дітей з особливостями психо-фізичного розвитку, які базуються на врахуванні їх індивідуальних потреб та можливостей.

Сьогодні у галузі педагогічної освіти спостерігається підвищення вимог до професійної підготовки майбутніх педагогів інклюзивних закладів. У зв'язку з цим, перед вищою школою постає завдання розширення освітньої бази у цій сфері за рахунок включення до варіативної частини дисциплін та спецкурсів, спрямованих на формування спеціальних компетенцій.

Ефективність освітнього процесу у закладах інклюзивної освіти значною мірою залежить від рівня фахової підготовки спеціалістів цієї галузі (педагогів, вчителів-предметників, дефектологів, асистентів, тьюторів, психологів тощо), їх професійних і особистісних якостей.

Серед ключових компетенцій педагога інклюзивної освіти виділяють наступні:

- діагностична – здатність до точного і фахового оцінювання рівня розвитку особистості та колективу, стану педагогічного процесу в цілому і на окремих етапах в умовах інклюзивної освіти;
- корекційна – здатність коригувати хід освітнього процесу, враховуючи результати проміжної і підсумкової діагностики;
- прогностична – здатність передбачати результати дій педагога в умовах інклюзивної освіти;
- конструктивна – здатність до конструювання педагогічної діяльності в умовах інклюзивної освіти шляхом грамотного планування педагогічної діяльності з урахуванням різних освітніх потреб учнів;
- організаційна – здатність до організації педагогічної діяльності в умовах інклюзивної освіти;
- технологічна – застосування методик і технологій інклюзивної освіти для учнів з особливостями психо-фізичного розвитку;
- дослідницька – здатність вивчати, аналізувати педагогічні явища, проводити дослідно-експериментальну роботу;
- комунікативна – здатність встановлювати конструктивні відносини з суб'єктами педагогічного процесу, що сприяє ефективному здійсненню інклюзивної освіти [2].

Можна з упевненістю стверджувати, що сучасним інклюзивним освітнім закладам потрібен педагог, який володіє не лише ґрунтовними психолого-педагогічними, медико-біологічними знаннями, але й риторичними та акторськими якостями, здатний реалізовувати завдання інклюзивної освіти на високому професійному рівні із глибоким розумінням і врахуванням особливостей дітей з особливими потребами.

Аналіз досліджень і публікацій. У публікаціях дослідників Н. Савінової, М. Берегової аналізується зміст і структура поняття «культура мовлення» як складової деонтологічної культури корекційного педагога.

Окремі аспекти проблеми формування риторичної культури майбутніх працівників закладів інклюзивної освіти (корекційних педагогів) досліджені у працях В. Тарасової.

Автори, спираючись на дослідження класиків вітчизняної педагогіки І. Зязюна, Г. Сагач, Н. Тарасевич та інших, наголошують на тому, що для

сучасного педагога однією із професійно-необхідних якостей є риторична культура, яка складається з логіки, техніки і культури мовлення, а також включає в себе психолого-педагогічні та особистісні якості працівника освіти [5].

Категорії «риторична культура» та «культура мовлення» розглядаються у двох аспектах: як показник високого рівня сформованості риторичних знань, умінь і навичок, духовного розвитку особистості; а також як комплекс комунікативних якостей, що реалізуються в усіх видах фахової діяльності та сприяють самопізнанню, саморозвитку, самовихованню педагога через володіння словом.

У своїх дослідженнях автори наголошують на необхідності формування риторичної культури студентів спеціальності «дошкільна та корекційна освіта», проте недостатньо уваги приділяють виявленню специфічних рис, характеристик та форм реалізації цієї якості саме у процесі роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби.

Мета статті – розглянути сутність і структуру риторичної культури корекційного педагога та визначити шляхи формування цієї якості в процесі навчання у закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, найвищим рівнем професійного мовлення корекційного педагога є *риторична культура* як різновид академічного (педагогічного) красномовства, що забезпечує максимальну ефективність комунікативної взаємодії педагога із вихованцями, їх батьками та колегами [7].

Риторична культура – категорія утворена шляхом синтезу двох складних, системних понять «культура» та «риторика», включає в себе компоненти, які допомагають в досягненні комунікативних цілей. Кожен компонент, взаємодіючи з іншими, наповнюється якісно новим змістом. Риторична культура не просто об'єднує в собі різні змістовні компоненти, але інтегрує необхідні знання, які дозволяють підвищити переконливість, естетичну виразність, емоційність та ефективність публічного мовлення.

Дослідники Н. Савінова та М. Берегова серед ключових компетенцій, які у своїй сукупності утворюють культуру мовлення корекційного педагога, виділяють: нормативність, фонетичну, орфоепічну, синтаксичну, морфологічну досконалість мовлення, виразність (тон, темп, паузи, наголоси, інтонація, дикція), правильне використання спеціальної термінології, дотримання вимог щодо використання основних компонентів виразності мовлення тощо [5].

На наш погляд, ці компоненти з деякими корективами, можна вважати складовими риторичної культури корекційного педагога.

Ми також погоджуємось із думкою, що культура мовлення корекційного педагога є комплексним поняттям, яке складається з таких компонентів:

- високий рівень загальної культури;
- культура використання мовних засобів (корекційний педагог у спілкуванні з дітьми та їх батьками застосовує лише доречні, коректні слова й вирази);
- культура корекційно-реабілітаційного та навчально-виховного впливу;
- культура прогнозування реакції співрозмовника;
- культура слухання;
- культура виправлення помилок [5, с. 299-300].

Процес комунікації (особливо професійної) здійснюється у відповідності до певних моделей та регламентується правилами та закономірностями. Професійне мовлення корекційного педагога, який володіє риторичною культурою, визначається чотирма головними критеріями: правильність, зрозумілість, благозвучність та виразність.

Одним із базових компонентів риторичної культури можна вважати комунікативний, який включає в себе знання та уміння відбору і вживання найбільш доречних та ефективних мовних засобів у процесі професійного спілкування, допомагає сформувати свідоме ставлення до їх використання [1].

Нормативний компонент виявляється у дотриманні норм літературної мови та правил використання мовних засобів. Також цей компонент включає в себе самоконтроль оратора за власними діями в процесі публічного мовлення, визначає де, коли і що саме оратор повинен робити і говорити відповідно до наративних особливостей [4].

Значну увагу сучасних дослідників привертають психологічні механізми мовлення. Будь-яка публічна комунікація є цілеспрямованим мовним впливом на слухача. *Психологічна культура* оратора полягає у володінні механізмами впливу на аудиторію, встановлення контакту, привернення та утримання уваги, врахуванні психологічних, соціальних, пізнавальних, вікових та інших особливостей слухачів, керуванні власним творчим самопочуттям в процесі публічного виступу. Таким чином, важливим елементом риторичної культури слід вважати і *психологічний компонент*.

Одним із критеріїв рівня риторичної культури корекційного педагога є такт, вміння налагодити спілкування, створити комфортну психологічну атмосферу. Етичні якості відіграють надзвичайно важливу роль саме у професійній діяльності працівників інклюзивної освіти. У працях фундаторів ораторського мистецтва ця категорія отримала назву «етос». Відповідно до неї оратор має бути зразком чесності, порядності, моральної чистоти. Лише в цьому випадку він викликає довіру у слухачів, а його слова, думки й заклики сприймаються як правдиві та переконливі [6].

Етичний компонент риторичної культури виявляється, перш за все, в доброзичливому ставленні до аудиторії. В процесі публічного виступу абсолютно неприпустимими є такі форми мовленнєвої поведінки як демонстрація зверхності й неповаги, агресія (приниження, погрози, образи), демагогія (неправдива інформація) тощо. Цей компонент реалізується також у формі мовного етикету, що включає в себе сукупність вітань, звернень; систему невербальних засобів оратора. Жест покликаний підсилити словесний вплив, збагатити його експресивними та естетичними характеристиками.

Важливими компонентами риторичної культури по праву можна назвати естетичний та культурологічний. *Естетичний компонент* спрямований на вияв ціннісного ставлення людини до світу, суспільства й самої себе. Він орієнтує на сприйняття іншої людини як унікальної особистості з багатим життєвим досвідом та неповторним духовним світом.

Культурологічний компонент передбачає постійний процес пізнання суспільства і свого місця в ньому, усвідомлення взаємовпливу людини і культури, формування знань про фундаментальні основи буття людини, ґрунтовне вивчення загальної історії мистецтва тощо.

Таким чином, риторична культура обслуговує всі галузі культури: знання формуються, зберігаються і передаються саме у мовних формах, в текстах. По суті весь інтелектуальний багаж людства передається з покоління до покоління саме через мову або текст. Риторична культура формує особистість – вона не мислиться без внутрішнього життя і без зовнішнього спілкування.

Корекційний педагог, який володіє риторичною культурою, висловлює свою думку вільно й зрозуміло, виразно і красиво, демонструє ввічливість, дотримується етикету.

З огляду на важливість і актуальність проблеми володіння сучасними працівниками інклюзивних закладів високорозвиненими риторичними

якостями (риторичною культурою), ми доходимо висновку, що сьогодні необхідно посилити саме комунікативно-риторичну складову професійної підготовки спеціалістів цієї галузі у закладах вищої освіти.

На наш погляд, процес формування риторичної культури майбутніх працівників інклюзивних закладів потребує якісного вивчення таких дисциплін як «Професійне красномовство», «Педагогічна риторика», «Сценічне мовлення», «Виразне читання», «Основи акторської майстерності» тощо. Робота в цьому руслі повинна починатися з першого курсу і тривати протягом усього періоду навчання у вищій школі.

При вивченні цих дисциплін головний акцент потрібно робити на практичній комунікативно-творчій діяльності: виконанні вправ, участі у тренінгах, написанні і виголошенні промов різних родів та видів красномовства, виступах на конференціях, участі у дискусіях тощо.

Ефективність процесу формування риторичної культури значно підвищується при використанні сучасних інформаційних технологій, зокрема таких як відео та аудіоконтент, курси з риторики на освітніх платформах, спеціалізовані ресурси з риторики, програмне забезпечення в галузі риторики, соціальні спільноти для on-line комунікації, YouTube-канал, мобільні застосунки тощо.

Висновки. Таким чином, проблема формування готовності педагога до реалізації завдань інклюзивної освіти потребує ґрунтовної розробки в теоретичному та методичному аспектах. Одним із актуальних напрямків вдосконалення процесу підготовки майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти є вивчення риторичних дисциплін з метою формування риторичної культури здобувачів.

Перспективи подальших досліджень. Вважаємо, що проблема формування риторичної культури потребує подальших ґрунтовних досліджень, зокрема у таких напрямках: розробка сучасних методів і технологій, вдосконалення риторичних навичок, дослідження і використання в освітньому процесі досвіду видатних представників вітчизняного красномовства (вчених, педагогів, діячів культури, письменників тощо), виділення специфічних рис риторичної культури корекційних педагогів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калюжна Т.Г. Культура педагогічного мовлення. Методичні рекомендації. Київ, 2011. 51 с.
2. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи – Київ: «Самміт-Книга»,

2009. 272 с. 3. Конвенції ООН про права дитини. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990 р. № 1. С. 205 4. Пентиліук М.І. Культура мови і стилістика. Київ: Вежа, 1994. 240 с.

2. Савінова Н. В. Культура мовлення як складова деонтологічної культури корекційного педагога у системі інклюзивної освіти / Н. В. Савінова, М. І. Берегова // *Актуальні питання корекційної освіти*. 2015. Вип. 5(1). С. 292-302. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2015_5%281%29_29.

3. Сагач Г.М. Риторика. Київ: ІСДОУ, 1993. 143 с.

4. Тарасова В. В. Риторична культура як складова професійно-комунікативної компетенції майбутніх корекційних педагогів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищих і загальноосвітніх школах*. 2014. Вип. 34. С. 341-347. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2014_34_50.

Демчук Людмила Вікторівна

дефектолог, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
методист, вчитель музики, ритміки, ЛФК
КЗ «Новопразька спеціальна школа» Кіровоградської
обласної ради

МУЗИКОТЕРАПЕВТИЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Публікація присвячена питанню здійснення корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами засобами музикотерапії. Здійснено короткий огляд праць з питання дослідження. Підкреслено, що однією з основних цілей музикотерапевтичних занять з дітьми з особливими потребами є інтеграція дитини в соціальну групу. Виокремлено закономірності у практиці музичного навчання дітей з ООП. Приділено увагу формам організації музикотерапевтичної роботи.

Ключові слова: музикотерапія, навчання, корекційно-розвивальна робота, діти з особливими освітніми потребами, форми та методи музичних занять.

Demchuk Lyudmyla Viktorivna

defectologist, specialist of the highest qualification
category, methodologist, teacher of music, rhythmics,
exercise therapy KZ «Novoprazka special school»
Kirovograd regional council

MUSIC THERAPEUTIC WORK WITH CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

The publication is devoted to the issue of correctional and developmental work with children with special educational needs through music therapy. A brief overview of the research work is provided. It is emphasized that one of the main goals of music therapy classes with children with special needs is the integration of the child into a social group. Principles in the practice of music education of children with SN are highlighted. Attention is paid to the forms of organization of music therapy work.

Key words: music therapy, training, correctional and developmental work, children with special educational needs, forms and methods of music lessons.